

García Lorca: quaranta anys després

Vaig conèixer Lorca aureolat de llegenda. Però en aquella època (1935) també venien aureolats de llegenda molts altres poetes castellans de la seva generació. ¿Per què vaig voler conèixer Lorca i per què no vaig fer cap cas, després, per a conèixer els altres? ¿Era l'aurèola que l'acompanyava el que em dugué cap al primer o hi havia ja, en aquesta tria, algun element personal de simpatia o de valoració intel·lectual? No sabia dir-ho amb precisió. Potser la seva diversitat mateixa de poeta i dramaturg, que jo trobava a faltar en els poetes que aleshores més admirava —Maragall, Salvat-Papasseit, Riba o Valéry—, fou el veritable esquer d'aquella seducció. Recordo que vaig adquirir el *Romancero Gitano* i que la seva lectura no em produí l'efecte que n'esperava, llevat, potser, del poema *Tamar y Amnón*. Jo era molt introvertit aleshores i esperava sempre que la poesia es dirigís al meu *intus*, indefens i emmurallat alhora. Després, vaig assistir a l'estrena barcelonina de *Yerma*, i aquesta obra sí que m'impressionà. No sé quantes vegades vaig arribar a veure-la. Uns quants dies més tard, en els camerinos del Teatre Barcelona, Margarida Xirgu em digué que anés l'endemà a casa seva, a Badalona, que allí coneixeria Lorca. La visita la férem plegats Jordi Jou i jo. Lorca, que possiblement feia la migdiada, va fer-se esperar una mica i aparegué amb pijama, cordial i festiu. La seva vista em produí un sentiment físic més aviat molest, com me l'havia produït en el moment de sortir a saludar en el prosceni del Teatre Barcelona, amb les dues mans enllaçades sobre el cap, com un boxejador. No era el seu cos una mica rabassut el que em provocava aquella estranyesa, ni el seu rostre d'home de la terra, amb els porus que semblaven transpirar constantment, tot i que era hivern, sinó alguna cosa que emanava d'aquell cos i que jo no sabia definir. Havia sentit a parlar de les inclinacions de Lorca: però no hi acabava de creure. Em semblava impossible que l'autor d'aquell *Romancero* i d'aquella *Yerma* no sentís intensament i sensualment la dona. La conversa, a casa de Margarida Xirgu, transcorregué molt animada. Lorca era desbordant, d'imaginació i de paraula. Fou allí on, en demanar-li que em signés el *Romancero Gitano*, vaig poder comprovar la seva fantasia. Les tres inicials del seu nom, allargadíssimes, digué que eren “las cuerdas del arpa”. Al costat, hi dibuixà una minúscula mitja lluna que estava, segons ell, plorant... Recordo una frase i el seu enjogassament: “Le pondremos un sombrero de copa para que se alegre”. Fou allí on, a més dels conceptes exposats en l'interviu que vaig publicar uns dies després (1), en evocar-li la frase d'Unamuno segons la qual Verdaguer i Maragall són els dos únics poetes universals que ha donat l'Espanya moderna, Lorca reaccionà vivament i em digué: “Però, què vol dir universal? Quan Rimbaud escriu un poema sobre els seus genolls, tancat a la seva cambra, desconegut de tothom, tal volta és, sense saber-ho, el poeta més universal del seu temps... Què vol dir universal?” Fou allí on, en un moment donat, no sé a propòsit de què, proferí la frase: “Todos somos hijos de Apollinaire”.

Una de les coses que més m'impressionà de Lorca va ser, per dir-ho així, la seva honestat intel·lectual, la seva anti demagògia, sobretot perquè vivíem en un temps i en un clima de gran demagògia política per part de dretes i esquerres. Aquesta qualitat vaig poder-la comprovar diverses vegades en el transcurs de les seves lectures de poemes, tant a la que va fer als “Amics de la Poesia”, als soterranis de la llibreria Catalònia, on ja li fou demanat que llegís *La casada infiel*, com en la que va donar un diumenge al matí al Teatre Barcelona on, reiteradament, el públic reclamà aquest poema. L'atmosfera, aquí, era molt més caldejada —el teatre era ple de gom a gom— i la resistència per part de Lorca havia de ser molt major. Malgrat aquest condicionament, Lorca no cedí, no va llegir el poema. Jo, que em trobava entre bastidors, vaig preguntar-li després per què no havia llegit *La casada infiel* i em respongué que era perquè la gent

el demanava per motius extrapoètics. També recordo, a propòsit d'aquesta retenció seva, que el dia que amb Jordi Jou vaig anar-lo a visitar a Badalona tornàrem, tots plegats, amb el cotxe de Margarida Xirgu —un cotxe negre amb un xofer sever— i que, durant el trajecte, em vaig atrevir a preguntar-li, ratllant la impertinència, què pensava de *La corona*, una obra teatral de Manuel Azaña. Lorca guardà un mutisme sorrut, per ell sol prou eloqüent, sobretot si hom té present que el director de la companyia de Margarida Xirgu, Rivas Cherif, era cunyat d'Azaña.

Ignoro quin era el que avui en diríem el seu grau d'engatjament, i no em permetré de jugar ni un borrall sobre aquest punt. Però puc afirmar que ell es considerava i se sentia poble, encara que només fos per una frase que em digué, sense jo demanar-li res, també entre bastidors, en acabar la lectura al Teatre Barcelona: “Estos son los verdaderos amigos de la poesía”. Transcric en castellà, per a més fidelitat, les frases que recordo literalment i que m'han quedat incrustades a la memòria.

El seu rigor intel·lectual contrastava intensament, per a mi, amb aquella impressió física que des del primer moment m'havia produït. Jo l'observava, cercant amb la mirada una confirmació o un desmentiment d'aquella naturalesa seva. Els meus divuit anys es resistien a acceptar aquest fet. Ell va adonar-se de la meva insistència inquisitiva (encara que només fos ocular), que possiblement arribà a molestar-lo. El cert és que un bon dia, mentre érem al vestíbul del Teatre Barcelona, conversant tranquil·lament, en preguntar-li jo com era que no es representava *Don Perlimplin*, em replicà: “Perquè el tema és el del gran cornut”. I aquí s'estengué explicant-me que l'actor havia de dur unes grans banyes de cérvol, daurades, que l'impedièn d'entrar a la cambra i que ho havia de fer torçant el cap... “I, a Espanya, l'home està tan acomplexat sobre aquest fet, que els actors no volen fer de cornut ni sobre l'escenari”. I mirant-me de biaix, amb intenció, afegí: “I tots ho som de cornuts, d'una dona, o d'un amic...”

He de confessar que vaig trigar un quant temps a donar aquesta frase el seu valor real. La meva mentalitat platònica, atida per una intensa educació religiosa, va voler veure-hi, d'antuvi, una expressió simbòlica: tots podíem ser, metafòricament, cornuts, perquè a tots, un dia o altre, un amic ens podia traïr en la seva amistat... Em costà, com dic, d'acceptar la dimensió real d'aquesta frase, amb la qual Lorca responia clarament a la pregunta que jo li formulava calladament.

Quan la companyia de Margarida Xirgu va passar al Teatre Principal, al capdavall de les Rambles, encara vaig tornar a veure Lorca, però molt menys que quan estava al Teatre Barcelona, que queia més a la vora del meu barri. Així i tot, no vaig perdre cap dels espectacles lorquians que allí foren muntats: *Doña Rosita* i *Bodas de sangre*, així com l'espectacle que “La Barraca” presentà al Teatre Tívoli, amb *El caballero de Olmedo* i el *Retablo de maravillas*.

Quan vaig saber la mort de Lorca —el seu assassinat—, vaig comprendre les raons de la meva preferència, de la meva opció: eren les mateixes que explicaven el seu assassinat, però de signe contrari. Federico García Lorca era un escollit, un home marcat per un destí excepcional. Aquest destí el duia amb ell, perquè ell era ja llegenda en vida, però aquest destí *enveuable* podia ser llegit de dues maneres diferents: amb simpatia o amb antipatia, amb amor o amb odi, amb cordialitat o amb hostilitat. El seu final no em sorprengué excessivament, perquè el seu destí era un destí de signe tràgic. M'he referit, en una altra ocasió, al seu riure, estrident però trencat alhora, com el d'un violí al qual se li peta la corda en el moment de donar la nota més alta.

Lorca tenia, per a mi, alguna cosa d'únic i irreemplaçable. Quaranta anys després continuo pensant el mateix.

Josep Palau i Fabre

Avui, 12 de setembre del 1976

(1) D'una conversa amb García Lorca. "La humanitat", 4 d'octubre del 1935